

Instytut Pedagogiki
Wydział Nauk Społecznych
Uniwersytet Śląski w Katowicach

RECENZJA

rozprawy doktorskiej mgr Joanny Szczyrba-Poroszewskiej pt. „Kompetencje muzyczne studentów pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej” napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Bożeny Muchackiej oraz promotora pomocniczego dr Agnieszki Lasoty

Wprowadzenie

Na przestrzeni ostatnich lat w przedszkolu i szkole, instytucjach oświatowych mających za zadanie stymulować wielostronną aktywność wychowanka/ucznia oraz zaspokajając jego aktualne potrzeby, istotnie poszerzył się zakres obowiązków nauczyciela oraz wyznaczonych kompetencji. Nauczyciel powinien nie tylko przekazywać wiedzę i wychowywać, ale też wykazywać zdolności organizacyjne, być pełnym wszechstronnej inwencji twórczej, inspirować do różnorodnych działań, sprawnie realizować zadania kompensacyjne i terapeutyczne, wreszcie występować w roli animatora ruchu społeczno-kulturalnego. Zakres obowiązków nauczyciela zdeterminowany został tutaj z jednej strony specyfiką pracy dydaktyczno-wychowawczej realizowanej w określonej grupie wiekowej, z drugiej, relatywnie dużymi oczekiwaniami społecznymi. Profesjonalne przygotowanie nauczyciela wczesnej edukacji jest z założenia interdyscyplinarne, a zróżnicowany i rozległy obszar wytyczonej pracy, jaki zawarty został chociażby w podstawie programowej, wymaga odpowiedniej wiedzy, umiejętności i postaw umożliwiających sprawne realizowanie działań w procesie nauczania i uczenia się. Na tym tle rysują się kompetencje muzyczne nauczyciela, które oscylują wokół kilku domen. Wśród wielu, za istotne, uważane są: cechy osobowościowe (zdolności muzyczne, zachowania i postawa promuzyczna), specjalizacja kierunkowa (wiedza muzyczna, umiejętności metodyczno-muzyczne) oraz potencjał pedagogiczno-psychologiczny (umiejętność motywowania podopiecznych do zajmowania się muzyką oraz rozwiązywanie problemów wynikających z potrzeby przybliżania dzieciom muzyki).

Realia polskiego systemu kształcenia upoważniają nauczycieli przedszkola i nauczania początkowego do nauczania muzyki, z chwilą uzyskania dyplomu. Pedagodzy ci w wielu przypadkach mają świadomość wagi ciężających na nich zadań w zakresie rozwoju kultury muzycznej dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym oraz niskiego poziomu własnego przygotowania muzycznego, co podkreślane jest często w wielu wypowiedziach

zainteresowanych oraz w publikacjach pracowników nauki. Jednakże dokonujące się, tak w samej rzeczywistości edukacyjnej, jak i w szeroko pojmowanej kulturze, liczne zmiany implikują konieczność powtórzenia wielu badań uprzednio przeprowadzonych, inne zaś dociekania można przeprojektować z uwzględnieniem nieco odmiennej perspektywy. Warta podkreślenia staje się też potrzeba prowadzenia badań systemowych opartych na rzetelnej diagnozie stanu obecnego oraz dopracowania koncepcji kształcenia muzycznego. Wszystko to w celu wzbogacenia teorii pedagogiki muzyki, która znajduje się nadal jeszcze w fazie formowania.

Dociekania naukowe podjęte przez mgr Joannę Szczyrba-Poroszewską, a dotyczące kompetencji muzycznych nabywanych przez młodzież akademicką w trakcie studiów na kierunku pedagogika, specjalność pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna, zaliczyć można do istotnych i ważnych dla całego procesu wzrastania przyszłych pedagogów do zawodu nauczycielskiego.

Struktura pracy

Treść przedłożonej do recenzji dysertacji doktorskiej odpowiada tematowi określönemu w jej tytule, który warto byłoby doprecyzować wskazując, że praca dotyczy studentów i absolwentów Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie (na co wskazuje Autorka w metodologii – poprzez zaakcentowanie celowego doboru próby badawczej). Układ pracy oraz struktura podziału treści jest poprawna. Rozprawa posiada klasyczny układ z podziałem na część teoretyczną, założenia metodologiczne oraz część empiryczną. Wskazując dokładniej, praca składa się ze wstępu, dziewięciu rozdziałów, bibliografii, spisu tabel i wykresów oraz aneksu, w sumie liczy 410 stron. I tutaj moja uwaga – „Zakończenie” w spisie treści i tekście pracy nie powinno być wskazane jako kolejny (dziewiąty) rozdział. Dysertację powinien rozpocząć wstęp, a wieńczyć ją „Zakończenie pracy”. Natomiast dyskusję na temat uzyskanych wyników warto byłoby przedstawić w osobnym rozdziale o innym tytule. W bibliografii zamieszczono pokaźny zbiór literatury, który objął 252 pozycje druków zwartych, 19 artykułów z czasopism polskich i 6 zagranicznych, 35 pozycji dokumentów i aktów prawnych oraz kilkanaście odwołań do encyklopedii i słowników, a także wielu źródeł internetowych. Rezultaty prowadzonych badań zostały zilustrowane za pomocą 96 tabel i 21 wykresów. W aneksie w kolejnych dziewięciu załącznikach zaprezentowano: szczegółowe wyniki samooceny kompetencji muzycznych badanych wraz z średnią i odchyleniem standardowym, rezultaty badań w zakresie postaw wobec wybranych komponentów edukacji muzycznej, zestawienie motywów do podjęcia studiów z zakresu pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej (ppiww) ze średnią uzyskaną w obszarze rzeczywistych kompetencji

muzycznych, średnie uzyskane przez studentów ppiw z poszczególnych zadań w ramach sprawdzianu HJ, deklaracje nauczycieli w zakresie komponentów kompetencji muzycznych oraz zestawienie pytań z kwestionariusza dla studentów (KOS) i nauczycieli (KAN) – wokół wspólnych deklaracji. Warto byłoby w tym miejscu (w aneksie) zamieścić, dla zachowania pełnego obrazu prowadzonych badań, wzory narzędzi badawczych użytych podczas eksploracji.

Ocena wartości formalnej i treściowej pracy

We wstępie na kolejnych trzech stronach (s. 5-7) Autorka przybliżyła intencje jakie przyświecały jej podczas wyboru tematu. Wyjaśnia, iż spogląda na kwestie kompetencji muzycznych studentów pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej (ppiw) z nieco odmiennej perspektywy niż do tej pory to czyniono w ośrodku krakowskim. Przywołała myśl współczesnych doniesień psychologicznych podkreślając, że sprawne działanie na gruncie edukacyjnym, społecznym i zawodowym zależy nie tylko od kompetencji specjalistycznych, ale także od właściwego postrzegania własnych możliwości i inteligencji emocjonalnej rozumianej, jako umiejętność rozpoznawania emocji oraz kierowania nimi. Zweryfikowanie związków pomiędzy samooceną kompetencji muzycznych, inteligencją emocjonalną, zdolnościami muzycznymi, a posiadanymi kompetencjami muzycznymi badanych studentów jest innowacyjnym wkładem niniejszej pracy w znany Autorce stan badań. W dotychczasowych badaniach wiele uwagi poświęcono ilościowemu ujęciu skuteczności kształcenia studentów pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej, natomiast w niniejszej pracy Autorka akcentuje także znaczenie wyników analizy jakościowej, z których wyłania się obraz przyszłych i obecnych nauczycieli przedszkola i nauczania początkowego. Dzięki zamieszczeniu przez Autorkę oryginalnych wypowiedzi badanych studentów, przestają oni być niemy składnikiem procesu badawczego, ujętym w zestawienia liczbowe.

Wstęp pracy został przygotowany z dużym zaangażowaniem Autorki. W tekście przybliżono ramowe założenia i specyfikę badań, wskazano na istotę problemu i motywację jego podjęcia. W tej części pracy zabrakło charakterystyki poszczególnych rozdziałów dysertacji, a także wyjaśnienia często przywoływanego akronimu „ppiw”.

Część teoretyczna pracy objęła swoim zasięgiem dwa rozdziały o tytułach: „Sylwetka przyszłego nauczyciela pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej oraz jego kompetencje” i „Kompetencje muzyczne niezbędne do pracy z dziećmi w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym”. Ta część pracy objętościowo liczy 118 stron (od s. 8 do s. 126). W rozdziale pierwszym znalazły się treści prezentujące genezę pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej realizowanej w kształceniu akademickim, interdyscyplinarną specyfikę

przygotowania zawodowego studentów, aspekt normatywny interdyscyplinarnego przygotowania zawodowego studentów oraz kompetencje nauczyciela w dyskursie pedagogicznym. W rozdziale drugim zamieszczone zostały: definicje i klasyfikacja kompetencji muzycznych, uwarunkowania ich nabywania, opis tradycyjnego nauczania muzyki na kierunkach pedagogicznych przygotowujących do pracy z dziećmi, dyskusja nad wielogłosową narracją współczesnego wychowania muzycznego oraz wskazania dotyczące kompetencji muzycznych oczekiwanych w świetle podstawy programowej i programów kursów.

Temat pracy został dobrze opracowany w świetle literatury przedmiotu. Autorka dokonała przeglądu definicji podstawowych terminów wynikających z tematu pracy. Przytoczyła liczne wypowiedzi i nawiązała do wybranych publikacji. Zadbana również o komentarz własny, podejmując stosowny dyskurs pedagogiczny.

Wśród odnotowanych usterek znalazły się:

- 1) niewłaściwy zapis w przypisie dolnym bezpośredniego powtórzenia, zapisanego w cudzysłowie tekstu – powinno być konsekwentnie *Ibidem*, a nie skrótowo z op. cit., gdyż określenie to jest zasadne przy dalszych powtórzeniach (np. s. 12, przypis 29; s. 13, przypis 32 itd.);
- 2) zapis skrótowy wieku dzieci, który powinien być zrobiony z dywizem np. „... dla dzieci 3- 6-letnich” (s. 12);
- 3) odwołując się do *Podstawy programowej* z 2017 roku warto nawiązać do koncepcji całościowego kształcenia Ryszarda Więckowskiego, jak również dokonać odwołania do *Podstawy programowej z komentarzem dla wychowania przedszkolnego i edukacji wczesnoszkolnej*, opracowania przygotowanego przez zespół specjalistów pod kierunkiem Doroty Dziamskiej, a wydanego przez Ośrodek Rozwoju Edukacji (ORE) (s. 34-35);
- 4) niewłaściwa notacja imion i nazwisk niektórych przytaczanych autorów np. Maria Suświłło – ma być Małgorzata Suświłło, Marian Kisiel – ma być Mirosław Kisiel, Violetta Przeremba – ma być Violetta Przeremska (s. 62, 96);
- 5) brak w części teoretycznej pracy podsumowania wskazującego: *W jakim zakresie temat pracy jest nośny w literaturze przedmiotu i implikuje do przygotowania stosownego projektu badań?*

Część metodologiczna badań własnych posiada poprawną konstrukcję. Autorka precyzyjnie opisała procedurę prowadzonej eksploracji określając przedmiot, cel i problem badań, opisała przyjęty model badawczy kompetencji muzycznych, dobrała odpowiednie

metody, techniki i narzędzia badawcze oraz zarysowała teren i organizację prowadzonych badań, dokonując także charakterystyki badanych grup. Do tej części pracy chciałbym wskazać kilka moich sugestii:

- 1) zrezygnowałbym z wyznaczania hipotez do pytań diagnostycznych, pozostawiając jedynie te, o charakterze weryfikacyjnym;
- 2) w ramach prowadzonego sondażu diagnostycznego zastosowałbym dodatkowo wywiad, który doprecyzowałby i uwiarygodnił zdobyte w badaniach ankietowych opinie oraz wzmocnił zapowiadaną we wstępie pracy istotę analizy jakościowej;
- 3) zrezygnowałbym z zastosowania *Testu krótkich prób zdolności muzycznych* autorstwa Jana Horbulewicza i Zygmunta Janczewskiego (znanego jako Test HJ), gdyż przeznaczony jest on dla dzieci w wieku 7-11 lat i stosowany w szkolnictwie muzycznym. W przypadku badań skierowanych do młodzieży akademickiej (w wieku 19-23 lat) moim zdaniem trafniejszy byłby dostępny w polskim opracowaniu, standaryzowany *Test Inteligencji Muzycznej* Herberta Winga. Stosując badania testowe warto byłoby również podjąć studia literaturowe publikacji Bolesława Niemierki i przytoczyć je w pracy;
- 4) w przypadku doboru próby należałoby doprecyzować tryb realizowanych studiów badanej grupy młodzieży akademickiej (stacjonarny, niestacjonarny).

Pomimo kilku sugestii, w konkluzji stwierdzam, że badania zostały zaplanowane prawidłowo. Autorka w sposób wyczerpujący przedstawiła procedurę badawczą, która pozwoliła jej na sprawne przeprowadzenie eksploracji.

Część empiryczna pracy ukazuje wyniki dotyczące kilku zakresów i obejmuje sześć modułów. Pierwszy z nich (rozdział czwarty – s. 176-233) jest udaną próbą prezentacji rzeczywistych kompetencji muzycznych studentów kończących studia zawodowe – przyszłych nauczycieli przygotowujących się do pracy w przedszkolu i klasach I-III szkoły podstawowej. Autorka analizując zgromadzone dane dokonała oceny muzycznego przygotowania badanych w zakresie kompetencji percepcyjno-recepcyjnych, odtwórczych, merytorycznych, metodyczno-wychowawczych, wyznaczając dla nich uzyskany poziom. Prezentacja wyników badań w tej części pracy została przeprowadzona z dużym zaangażowaniem i ze znanstwem problematyki kształcenia muzycznego. Jednakże w tekście pojawiły się nieliczne usterki. Ujednolicenia wymaga zapis nazwiska kompozytora francuskiego Camille Saint-Saëns'a (s. 182, 183). Korekty uprasza się przytoczona w tekście pracy nazwa fletu (ma być: flet podłużny – s. 207). Drugi zakres badań, którego rezultaty zawarto w rozdziale piątym (s. 234-246) objął ocenę przekonań badanych studentów na temat

własnych kompetencji muzycznych potrzebnych do pracy z dziećmi przedszkolnymi i wczesnoszkolnymi. Autorka opisała tutaj rozumienie przez młodzież studiującą terminu „kompetencje muzyczne” oraz zaprezentowała uzyskane wyniki samooceny w tym zakresie. Dokonała tego biorąc pod uwagę ukończenie przez badanych cyklu kształcenia oraz odczucia w zakresie postrzegania swojego przygotowania do przyszłej pracy w przedszkolu i klasach I-III, z uwzględnieniem uwag dotyczących realizacji uniwersyteckich zajęć muzycznych. Autorka w komentarzu do pozyskanych wyników wskazała na przeciętny poziom samooceny badanych studentów w zakresie uzyskanych przez nich kompetencji muzycznych. Ma jednak nadzieję, że samoświadomość niedoskonałości przełoży się na ich refleksyjny stosunek do zadań wynikających z edukacji muzycznej. Uważa (moim zdaniem słusznie), że pewne braki w wiedzy i umiejętnościach mogą być zrekompensowane poprzez otwartą, entuzjastyczną i kreatywną postawę czynnego zawodowo nauczyciela muzyki. Trzeci zakres dociekań (rozdział szósty – s. 247-257) ukazuje problemat związków między deklarowanymi a rzeczywistymi kompetencjami badanych studentów pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej. Autorka nie tylko zaprezentowała szczegółowe wyniki w tym względzie, ale także podjęła trud relacji między sposobem rozumienia pojęcia kompetencji muzycznych przez badanych studentów a ich rzeczywistymi umiejętnościami muzycznymi. Analiza pozyskanych danych pozwoliła wskazać, że osoby o niskich rzeczywistych osiągnięciach muzycznych mają skłonność do nieadekwatnej samooceny, a w szczególności do zawyżania swoich osiągnięć i bezkrytycznej oceny podejmowanych działań muzycznych, niż pozostali z grupy. Jest to niewątpliwie ważny argument do modernizacji wieloaspektowego kształcenia studiujących w zakresie muzyki oraz konieczności wprowadzenia wstępnej weryfikacji predyspozycji lub/i zdolności muzycznych kandydatów na studia nauczycielskie. Czwarty moduł części empirycznej pracy (rozdział siódmy s. 258-294) prezentuje uwarunkowania kompetencji muzycznych badanych studentów pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej. W nim znalazły się wyniki obrazujące: indywidualne uwarunkowania rzeczywistych kompetencji muzycznych (np. uczestniczenie w dodatkowych zajęciach muzycznych), ogólny wynik badań inteligencji emocjonalnej i zdolności muzycznych, a także pozauniwersyteckie doświadczenia muzyczne badanych i muzykowanie rodzinne. W toku prowadzonej eksploracji Autorka uzyskała zróżnicowany obraz eksplorowanych zjawisk, aczkolwiek odnotowała, że pomimo wielu zainteresowań i podejmowanych aktywności muzycznych badani byli bardzo krytyczni wobec swoich kompetencji. Natomiast połączenie ww. uwarunkowań z dodatkowym przygotowaniem muzycznym (np. ukończeniem szkoły muzycznej) dawało wysokie noty w zakresie samooceny respondentów. W rozdziale ósmym

zostały opisane opinie czynnych zawodowo nauczycieli na temat własnych kompetencji muzycznych. Autorka w ten sposób chciała skonfrontować sposób ich postrzegania przez kształcących się studentów i czynnych zawodowo pedagogów. Odnotowano tutaj pewien rozdzźwięk. Nauczyciele częściej podkreślali kwestie związane z pozytywnym i wszechstronnym motywowaniem dzieci do kontaktu z muzyką, potrzebę refleksji i kreatywności we własnych działaniach pedagogicznych oraz konieczność systematycznego samokształcenia i doskonalenia zawodowego. Sam proces kształcenia muzycznego realizowanego w systemie uniwersyteckim został oceniony przez obie grupy badanych jako istotny dla przyszłej pracy dydaktyczno-wychowawczej, aczkolwiek był znacznie ograniczony w wymiarze uzyskanych efektów. Respondenci wśród niedostatków podkreślali brak możliwości nabycia umiejętności gry na instrumencie akompaniującym (typu: pianino, keyboard, gitara). Podczas badań weryfikacyjnych Autorka uzyskała dane wskazujące, że wykorzystanie przez nauczyciela praktyka wybranego obszaru kompetencji muzycznych w procesie edukacyjnym ściśle wiąże się z jego samooceną. Według przytoczonych relacji badani studenci większe znaczenie przywiązywali do umiejętności muzycznych odtwórczych (np. gra na instrumencie (flecie), śpiew, ruch z muzyką itp.), natomiast nauczyciele podkreślali znaczenie umiejętności metodycznych (np. przygotowanie scenariuszy zajęć, organizowanie zabaw i ćwiczeń itp.). Tak zarysowane różnice w samoocenie tych dwóch grup badanych wiązały się z ich aktualnymi doświadczeniami w pracy. Tymczasem od kompetentnego aplikanta, co mocno wybrzmiewa w pracy, wymagana jest harmonia między przygotowaniem specjalistycznym (muzycznym) i metodyczno-wychowawczym.

Autorka wskazała jako rozdział dziewiąty pracy „Zakończenie” (s. 316-360). Moim zdaniem lepszym rozwiązaniem byłoby przemianowanie go na „Dyskusja wyników z rekomendacją do praktyki edukacyjnej w tle”. W nim ukazana byłaby synteza uzyskanych w trakcie eksploracji wyników badań oraz prowadzona na ich tle polemika. Cenną dla tej rozprawy rekomendację do praktyki edukacyjnej również można byłoby tam zamieścić. Zakończenie pracy (bez numeracji) winno pozostać analogicznie jak wstęp w standardowym schemacie, charakterystycznym dla prac awansowych.

Zarysowana przez mgr Joannę Szczyrba-Poroszewską w niniejszym opracowaniu tematyka kompetencji muzycznych studentów pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej została szczegółowo rozwinięta w części teoretycznej i empirycznej pracy przedłożonej do recenzji. Autorka dokonała syntezy znanych jej treści funkcjonujących nie tylko na gruncie pedagogiki muzyki, pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej, ale także pedeutologii, pedagogiki ogólnej, pedagogiki szkoły wyższej, psychologii (w tym muzyki)

czy neurodydaktyki. Takie interdyscyplinarne podejście pozwoliło Autorce na podjęcie polemiki z funkcjonującymi w literaturze przedmiotu poglądami i wynikami badań. Efektem twórczego i refleksyjnego spojrzenia stało się sformułowanie rekomendacji nowych rozwiązań realizacji edukacji muzycznej na uniwersyteckim szczeblu kształcenia kompetencji studentów kształcących się w ramach specjalizacji pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna. Opracowane wnioski z pewnością znajdą swoje miejsce w realizowanym pięcioletnim jednolitym systemie kształcenia przyszłych nauczycieli przedszkola i nauczania początkowego.

Zaprezentowany w dysertacji temat, moim zdaniem, powinien zostać udostępniony szerszemu odbiorcy i po stosownym opracowaniu opublikowany w formie cyklu artykułów.

Konkluzja

Omawiana rozprawa jest dziełem ujmującym wieloaspektowo zjawisko kompetencji muzycznych studentów pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej. Spełnia (pomimo wskazanych uwag i wątpliwości) wymogi dysertacji doktorskiej. Tematyka pracy została dobrze osadzona teoretycznie i rozwiązana w aktualnych paradygmatach badawczych. Rozmiar opisów badań zwłaszcza ich statystycznego oraz jakościowego dokumentowania jest rzetelny i staranny, a to pozwala na finalnie pozytywną ocenę rozprawy.

Uważam, że przedłożona mi do recenzji rozprawa mgr Joanny Szczyrba-Poroszewskiej pt. „Kompetencje muzyczne studentów pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej” napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Bożeny Muchackiej oraz promotora pomocniczego dr Agnieszki Lasoty jest dziełem oryginalnym, dokumentującym własną, innowacyjną działalność pedagogiczną i odpowiada wymogom określonym w art. 13 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku z późniejszymi zmianami *o tytule naukowym i stopniach naukowych oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki*.

Wnoszę zatem o dopuszczenie mgr Joanny Szczyrba-Poroszewskiej do dalszych etapów w postępowaniu o uzyskanie stopnia doktora w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika.

Anna Kuci